
ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

THEOGNIS OF MEGARA AND RHIANOS OF CRETE

The suggestion that the Hellenistic Cretan poet Rhianos of Bene has been influenced by the Megarean poet Theognis or the collection of elegies under his name, has been casually presented by such astute philologists as Jacobs, Reitzenstein, Gow-Page and van Groningen.

Moreover, Minos Kokolakis in an erudite commentary on Rhianos' longest extant fragment, the twenty-one hexameters on the folly of mankind preserved in Stobaeus¹:

Ἦ ἄρα δὴ μάλα πάντες ἀμαρτίνοι πελόμεθα
ἄνθρωποι, φέρομεν δὲ θεῶν ἑτερόρροπα δῶρα
ἀφραδέι κραδίη· βιότοιο μὲν ὅς κ' ἐπιδευῆς
στρωφᾶται, μακάρεσσιν ἐπι ψόγον αἶνον ἰάπτει
ἀχνύμενος, σφετέρην δ' ἀρετὴν καὶ θυμὸν ἀτίζει, 5
οὐδέ τι θαρσαλέος νοέειν ἔπος οὐδέ τι βέξαι,
ἔρριγῶς ὅθι τ' ἄνδρες ἐχεκτέανοι παρέωσιν,
καὶ οἱ θυμὸν ἔδουσι κατηφείη καὶ ὀϊζύς.
Ὅς δέ κεν εὐοχθῆσι, θεὸς δ' ἐπὶ ἔλβον ὀπάζη
καὶ πολυκοιρανίην, ἐπιλήθεται οὖνεκα γαῖαν 10
ποσσὶν ἐπιστείβει θνητοὶ δὲ οἱ εἰσὶ τοκῆες,
ἀλλ' ὑποροπλίη καὶ ἀμαρτωλῆσι νόοιο
Ἴσα Διὶ βρομέει, κεφαλὴν δ' ὑπέραυχον ἀνίσχει,
καίπερ ἑὼν ὀλίγος, μνάται δ' εὐπηχυν Ἀθήνην,
ἢ εἴ τιν' ἀτραπιτὸν τεκμαίρεται Οὐλύμπόνδε, 15
ὥς κε μετ' ἀθανάτοισιν ἀρίθμιος εἰλιπινάζη.
Ἦ δ' Ἄτη ἀπαλοῖσι μετατρωχῶσα πόδεσσιν
ἄκρης ἐν κεφαλῆσιν ἀνώϊστος καὶ ἄφαντος
ἄλλοτε μὲν γραίησι νεωτέρη, ἄλλοτε δ' αὖτε
ὀπλοτέρησι γρηῦς ἐφίσταται ἀμπλακίησιν, 20
Ζητὶ θεῶν κρείοντι Δίκη τ' ἐπὶ ἦρα φέρουσα.

1. Anth. III. 4. 33 = Hense III 227-228; Powell, *Collectanea Alexandrina* (Oxford 1925), 9-10; Minos M. Kokolakis, 'Ριανὸς ὁ Κρής, ἐπικός τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος, *Πεπραγμένα τοῦ Β' Διεθνoῦς Κοητολογικοῦ Συνεδρίου* (Athens 1968), 73-106.

has attempted to trace many actual phrases and moral precepts of Rhianos to Theognis' elegies, thus claiming that the Cretan poet is not only indebted to Homer and Hesiod but to Theognis as well.

This thesis constitutes an important contribution to scholarship particularly when it is considered that preceptive scholiasts of the Rhianos fragment in Stobaeus, such as August Meineke, have not detected Theognidean models in it¹.

Yet, Kokolakis may well have overstated his evidence in his attempt to prove his case since doubtful «parallels» in the thought of the two poets do not necessarily prove direct borrowings and should be best discarded.

In cases where Rhianos appears to be borrowing directly from Hesiod, for instance, even if Theognis also borrowed from Hesiod, we have no proof that Rhianos borrowed from Theognis. *E.g.* Rhianos 9, θεός δ' ἐπὶ ὄλβον ὀπάζει surely derives from Hesiod, *Theogony* 420, θεὰ... ὄλβον ὀπάζει rather than Theognis 321 θεός... βίον καὶ πλοῦτον ὀπάσσει as Kokolakis claims. In fact, the phrase can be traced beyond Hesiod to Homer *Odyssey* 18, 19, ὄλβον δὲ θεοὶ μέλλουσιν ὀπάζειν.

Similarly the κόρος / ὕβρις / ἄτη parallel of Rhianos and Theognis 163-4 was in circulation under Solon's² name and could not take us very far. These and the other examples of «non-evidence» and doubtful «parallels» of Kokolakis should be best ignored.

Since the Rhianos fragment in Stobaeus contains only twenty-one verses, it is obvious that in such a short span one clear imitation of the Megarean poet is quite sufficient to prove Theognidean influence. Besides, there is strong *a priori* evidence to support the assumption of Theognidean models in Rhianos.

Although scholars are seldom aware of it, Hesiod and Theognis were regarded as the models of gnomic and proverbial literature in antiquity, and their imitation is to be expected. Cf. Isocrates, *Πρὸς Νικοκλέα* 43: σημεῖον δ' ἂν τις ποιήσαιτο τὴν Ἡσιόδου καὶ Θεόγνιδος καὶ Φωκυλίδου ποίησιν· καὶ γὰρ τούτους φασὶ μὲν ἀρίστους γεγενῆσθαι συμβούλους τῷ βίῳ τῷ τῶν ἀθρώπων, ταῦτα δὲ λέγοντες αἰροῦνται συνδιατρίβειν

1. See August Meineke's discussion of the Rhianos fragment in *Analecta Alexandrina* (Berlin 1843) 199f. He does not consider the possibility of Theognidean influence but points out some Hesiodic influences and offers a judgment on the question whether this is a fragment or entire poem.

2. Solon fr. 6. 3-4W,

ταῖς ἀλλήλων ἀνοίαις μᾶλλον ἢ ταῖς ἐκείνων ὑποθήκαις. Note also that even Plato appeals to the authority of Theognis¹.

Rhianos composed *inter alia* gnomic poetry such as the Stobaeus fragment and pederastic epigrams. This combination of pederasty and gnomic wisdom is found in Theognis κατ' ἐξοχήν. Even if Rhianos' homosexual poetry is mere convention and not a reflection of his own inclinations, what is more reasonable than that Rhianos should turn to Theognis as a model?

These *a priori* considerations make it perfectly clear that the suggestion of borrowings from Theognis is anything but rash.

But what is the hard evidence substantiating this claim? The use of the abstract noun ἀμαρτωλή in place of the universally used ἀμαρτία in the Stobaeus fragment of Rhianos is of paramount importance! Its significance has been partly seen by van Groningen in his comment on Theognis 325: «ἀμαρτωλῆσι: synonyme rarissime de ἀμαρτία ... en véritable poète hellénistique, Rhianos l'a empunté, 1,12. Pow.»², and by Kokolakis, who rightly observed its occurrence in Theognis 325 and 327. Actually ἀμαρτωλή as ἀμαρτία occurs four times in Theognis 325, 327, 1248 and 1281. It is idle to distinguish between «genuine» and «spurious» Theognis as does Kokolakis. The Greeks had a collection or several collections of the work of the Megarean poet and we have no way of knowing that 1248 and 1281 were not «Theognis» to Rhianos.

This idiomatic use of ἀμαρτωλή as ἀμαρτία in Rhianos can be traced only to Theognis and provides a clear indication of Theognidean influence on the twenty-one hexameters of Rhianos in Stobaeus.

Additional evidence of Theognidean models may be found in the epigrams of the Cretan poet, specifically the relationship of Rhianos fr. 74 Powell:

Ἄγρεύσας τὸν νεβρὸν ἀπώλεσα, χῶ μὲν ἀνατλάς
 μυρία καὶ στήσας δίκτυα καὶ στάλικας
 σὺν κενεαῖς χεῖρεσσιν ἀπέρχομαι· οἱ δ' ἀμογητοὶ
 τὰ μὰ φέρουσιν, Ἔρωσ, οἷς σὺ γένοιο βαρὺς

1. *Laws* 630 A: Ἄθηναῖος: Ἡμεῖς δὲ γε ἀγαθῶν ὄντων τούτων ἔτι φαμὲν ἀμείνους εἶναι καὶ πολλὸν τοὺς ἐν τῷ μεγίστῳ πολέμῳ γιγνομένους ἀρίστους διαφανῶς. Ποιητὴν δὲ καὶ ἡμεῖς μάρτυρ' ἔχομεν, Θεόγνιν, πολίτην τῶν ἐν Σικελίᾳ Μεγαρέων, ὅς φησι

πιστὸς ἀνὴρ χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου ἀντερύσασθαι
 ἄξιός ἐν χαλεπῇ, Κύρνε, διχοστασίῃ.

2. B. A. van Groningen, *Theognis* (Amsterdam 1966), 131.

to Theognis 949-954:

Νεβρόν ὑπέξ ἐλάφοιο λέων ὡς ἀλκί πεποιθὼς
 ποσοὶ καταμάρψας αἵματος οὐκ ἔπιον.
 τειχέων δ' ὑψηλῶν ἐπιβάς πόλιν οὐκ ἀλάπαξα·
 ζευζάμενος δ' ἵππους ἄρματος οὐκ ἐπέβην·
 πρήξας δ' οὐκ ἔπρηξα, καὶ οὐκ ἐτέλεσα τελέσσας·
 δρήσας δ' οὐκ ἔδρησ' ἤνυσα δ' οὐκ ἀνύσας.

Gow and Page¹ see a possible borrowing of νεβρόν from Theognis 949-1278c while Reitzenstein² suggests a direct dependence of the epigram of Rhianos on the elegy of Theognis. Kokolakis on the other hand does not consider this relationship important, although he does not dismiss it entirely: «Ἡ ἐκδοχὴ δὲν εἶναι ἀπίθανος — ἀν καὶ νομίζω ὅτι τὸ οὐσιαστικὸν νεβρός καθ' ἑαυτὸ δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὴν στηρίξην τὴν συγγένειαν»³.

But the point is not merely that νεβρός occurs in both passages; the word is commonplace and its reappearance in Rhianos would prove nothing. What is important is that in both passages the «successful» hunter who caught the quarry (νεβρός) paradoxically does not enjoy his catch. The motif in both Theognis and Rhianos is identical; moreover, the motif with its pointed paradox is not common. This is the reason why there may be a direct borrowing, as Jacobs had suspected long before Gow-Page and Reitzenstein: «color fortasse ductus ex Theog. 949 sq.»⁴.

But there is more significance to this parallel. The Theognis passage is notoriously obscure; scholars cannot decide whether the passage is political or erotic⁵ etc. If Rhianos has imitated Theognis here, this reveals that he, at least, interpreted the Theognis passage *erotice*.

It should be noted that the νεβρός verse is repeated at Theognis 1278c; ἀμαρτωλὴ occurs at Theognis 1281. This is very close proximity tempting us to assume that Rhianos borrowed twice from the same section of Theognis' work.

1. A. S. F. Gow and D. L. Page, *The Greek Anthology - Hellenistic Epigrams II* [Commentary and Indexes] (Cambridge 1965), 505.

2. R. Reitzenstein, *Epigram und Skolion* (Giessen 1893), 158.

3. Kokolakis, *Ῥιανὸς ὁ Κρήσις*, 91.

4. See Powell's *Collectanea Alexandrina*, *ad loc.*

5. See e.g. J. Carrière, *Theognis* (Paris 1948), 70-71, and Douglas Young, Borrowings and Self-adaptations in Theognis, in *Miscellanea Critica I* (Leipzig 1964), 386-390; Kokolakis, *Ῥιανὸς ὁ Κρήσις*, 91.

The recurrence of Theognis' idiomatic use of ἀρματωλή as ἀμαρτία in the Rhianos fragment on the folly of mankind and the imitation of the Megarean poet's peculiar νεβρός motif in the epigrams of the Cretan poet coupled with the strong *a priori* evidence, are sufficient to convince us of what scholars have long suspected and Kokolakis emphatically stated, namely that the work of Rhianos of Bene in Crete has been influenced not only by Homer and Hesiod but also by the elegies of the Megarean poet Theognis.

Davis, University of California

STYLIANOS SPYRIDAKIS

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΑ

1) Ἐρέννιος Φίλων λ. στρατόπεδον

Στὴν πρόσφατη ἔκδοση τοῦ «Περὶ ὁμοίων καὶ διαφόρων λέξεων» τοῦ Ἀμμωνίου, ὁ ἐκδότης K. Nickau παραθέτει στὸ λῆμμα *στρατόπεδον* καὶ *στρατός* (ἀρ. 448) ὡς ἐπεξηγηματικὸ σχόλιο ἕνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἐπιτομὴ τοῦ ἔργου τοῦ Ἐρεννίου Φίλωνος «Περὶ διαφορῶν [sic] σημασίας»¹. Τὸ κείμενο, ὅπως ἔχει ἀποκατασταθῆ ἀπὸ τὸν ἐκδότη, ἔχει ὡς ἑξῆς: *στρατόπεδον μὲν γὰρ φησὶν ὁ τόπος ἐν ᾧ ὁ στρατός ἐστίν, οἷον στρατόπεδον (<...> ὁ δὲ στρατός αὐτῶν τῶν στρατευομένων τὸ πλῆθος. Αἰσχύλος (Septem 79): «μεθεῖται στρατός στρατόπεδον λιπών». ὁ δ' Ὀμηρος συγγεῖ τὸν τόπον στρατὸν λέγων (K 66): «πολλὰ γὰρ ἀνὰ στρατὸν εἰσι κέλευθοι». καὶ ἴσως Ἀττικῶς στρατὸν λέγει τὸν τόπον ἐν ᾧ ὁ στρατός ὡσπερ ἐν ἄλλοις χρᾶται. φησὶ γοῦν (ν 407) «δήεις (διεῖς cod.) τὸν γε σύεσσι παρήμενον (παρειμέν- cod.). σύεσσι γὰρ εἶπεν ἐν τῷ τόπῳ τῶν συνῶν ἔνθα ἀλλίζονται»². διαφέρειν δὲ³ ἢ αἶ δὲ [...] παρηόρακος πάτη ἢ συγγεῖ δὲ καὶ Θουκυδίδης κτλ.*

1. Ἡ ἐπιτομὴ διασώζεται στὸν κώδικα *Parisinus suppl. gr. 1238* καὶ εἶναι ἀκόμη, στὸ σύνολό της, ἀνέκδοτη. Βλ. *Ammonius de adfinium vocabulorum differentia*, ed. K. Nickau, Teubner 1966, σ. XI-XLI.

2. Βλ. *Scholia graeca in Homeri Odysseam* II 577 (V 408) εἰώθαμεν δὲ σημαίνειν ἀπὸ τῶν ἐνοικούντων πολλάκις τοὺς τόπους ὡς οἱ Ἀττικοί. λέγει δ' οὖν τὰ σφύραβια. Σχ. Εὐρ. Μῆδεια (E. Diehl, Bonn 1911) στ. 67 πεσσοὺς δέ, ἐπεὶ ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς τόποις ὠνόμαζον τοὺς τόπους· πεσσοὺς γὰρ νῦν τοὺς τόπους τῶν κυβευτῶν, ὡς ὄφον καὶ μύρα ἔνθα ταῦτα συνήθως ἐστίν. Πολυδ. IX, 47, Σουίδα λ. χορός, *στρατόπεδον*.

3. Τὸ διαφέρειν δὲ ἐνοχλεῖ κάπως. Θὰ περιμέναμε κατὰ τὴν ὀρολογία τῶν γραμματι-

Τὸ κείμενο ποὺ ὁ ἐκδότης περιλαμβάνει σὲ σταυρούς εἶναι πράγματι πολὺ ἐφθαρμένο, ἀλλὰ ἡ ἀποκατάστασή του δὲν παρουσιάζει ἰδιαίτερη δυσκολία, γιατί ἀπλούστατα, ὕστερα ἀπὸ μιὰ σύντομη ἐπεξηγηματικὴ παρεμβολή, συνεχίζεται ἡ παράθεση τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου (ν 407-8): αἱ δὲ νέμονται / παρ Κόρακος πέτρη.

Οἱ στίχοι ἐπομένως ποὺ χρησιμοποίησε γιὰ τὴ γραμματικὴ του διδασκαλία ὁ Ἐρένιος εἶναι οἱ στ. 407 καὶ 408 ἀπὸ τὸ ν τῆς Ὀδύσσειας:

θήεις τὸν γε σύεσι παρήμενον· αἱ δὲ νέμονται
παρ Κόρακος πέτρη

2) Ἡσύχιος 164 καὶ 165 Latte

μ 164 [μάλα τι τῶν ἀποκρύπτων]

165 μαλαφῶν· ζητῶν < μήλη τι τῶν ἀποκρύπτων >

Ὁ ἐκδότης σημειώνει στὸ ὑπόμνημα: 164 ad 165 transp. emend. Ἡ παρέμβαση τοῦ Latte θολώνει ἀκόμη πιὸ πολὺ τὰ νερά· τὸ ἀποκρύπτων μπορεῖ νὰ εἶναι μόνο μετοχὴ (ἐπίθετο ἀπόκρυπτος δὲν ὑπάρχει στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά) καὶ νὰ ἐπεξηγή μιὰν ἄλλη μετοχὴ ἐνὸς ρήματος ποὺ νὰ σχετίζεται μὲ τὴ λέξη μάλη (= μασχάλη). Ἡ μασχάλη ἦταν γιὰ τοὺς ἀρχαίους ἕνας ἰδεώδης κρυψώνας¹.

Ἡ δεύτερη γλῶσσα πρέπει νὰ κρατηθῆ ὡς ἔχει γιὰ τὴν προέρχεται — ὅπως καὶ πολλὰς ἄλλες στὸν Ἡσύχιον — ἀπὸ τὸ μιμογράφο Σώφρονα, ποὺ γράφει στὴ δωρικὴ διάλεκτο: κοντῶ μηλαφῶν αὐτὸ τύψης². Ἐπομένως: κοντῶ μαλαφῶν... Ὅτι τὸ η τοῦ μηλαφῶν (ἀπὸ τὸ μήλη) προέρχεται ἀπὸ \bar{a} φαίνεται καὶ ἀπὸ ἄλλες γλῶσσες τοῦ Ἡσυχίου: μαλητέον· ζητητέον. μαλιεῖς· ζητεῖς. Σ' αὐτὴ ἄλλωστε τὴ μορφή διατηρεῖται καὶ ἡ λέξη ὡς τὶς μέρες μας στὰ κυπριακά

κῶν ἐπιφέρει δὲ (Πρβ. LSJ λ. ἐπιφέρω, I, 8 καὶ III 3,4) ἢ ἐπάγει δέ, ὅμως καὶ μὲ τὸ διαφέρει δέ (καὶ ὅπως ὁποῦτε ἔχει διαφέρειν) μπορούμε νὰ καταλάβουμε τί ἐννοοῦσε ὁ γραμματικός: τὸ σύεσι δηλώνει γενικά καὶ ἀόριστα τὸν τόπο ὅπου βόσκουν οἱ χοῖροι, ἐνῶ ἀμέσως παρακάτω, μὲ τὸ αἱ δὲ (ἐνν. σύεσι) δηλώνονται τὰ ἴδια τὰ ζῶα καὶ παράλληλα προστίθεται καὶ ὁ συγκεκριμένος τόπος ὅπου αὐτὰ βόσκουν: παρ Κόρακος πέτρη ἐπὶ τε κρήνη Ἀρεθούση.

1. Πρβ. Ἡσ. μασχαλίττει· ὑπὸ κόλπον καὶ ὑπὸ μάλην φέροι. Θησ. Ἐρ. Στεφ. λ. μάλη «unde aliquis aliquid ὑπὸ μάλης occulere, gestare s. habere, dicitur pro occultum», LSJ λ. μάλη καὶ Hemsterhuis στὸ ὑπόμνημα τῆς ἐκδόσεως M. Schmidt τοῦ Ἡσυχίου.

2. Τὸ ἀπόσπασμα διασώζεται στὸν κώδικα Parisinus S (= Suppl. gr. 676), ποὺ περιέχει μιὰ συλλογὴ παροιμιῶν καὶ ποὺ δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν L. Cohn, *Zu den paroemiographen* (C.P.G. Suppl. σ. 82). Ὁ Kaibel δὲν τὸ συμπεριέλαβε στὰ *Com. Gr. Fr.*, ἀλλὰ τὸ πρόσθεσε ἀργότερα ὁ Latte στὰ *addenda altera*, σ. X., τῆς ἀναστατικῆς ἐπανάεδοσης τῶν *Com. Gr. Fr.*

(μαλλαφῶ = ψηλαφῶ), ὅπως παρατηρεῖ ὁ καθηγητὴς Ν. Χ. Κονομῆς ¹.

3) Σουίδας Θ 466

Θραυλοτέρας. πῦρ ἐνέντες ταῖς πέτραις ὄξος ἐπεξέχεον θραυλοτέρας ἐκ τούτου ποιήσαντες.

Ἡ Α. Adler πιστεύει ὅτι τὸ ἀπόσπασμα προέρχεται ἀπὸ τὴν Ἐκλογὴ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου ². Στὸ Θησαυρὸ τοῦ Ε. Στεφάνου σημειώνεται ὅτι ὁ Kusterus τὸ ἀπέδιδε στὸν Πολύβιο, ἐνῶ οἱ LSJ σημειώνουν ἀπλῶς στὸ λῆμμα θραῦλος: Anon. ap. Suid.

Κατ' ἀρχὴν μποροῦμε νὰ προσδιορίσουμε μὲ βεβαιότητα σὲ ποιὸ συγκεκριμένο ἱστορικὸ γεγονός ἀναφέρεται τὸ ἀπόσπασμα: ὁ θρυμματισμὸς πυρακτωμένων πετρωμάτων μὲ τὴν ἐπενέργεια ξιδιοῦ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ περίφημα τεχνάσματα πὸ μεταχειρίστηκε ὁ Ἀννίβας κατὰ τὴ διάβαση τῶν Ἀλπεων ³. Οἱ πληροφορίες μας προέρχονται ἀπὸ τὸν Λίβιο XXI, 37, 2-3: *Inde ad rupem muniendam, per quam unam via esse poterat, milites ducti, cum caedendum esset saxum, arboribus circa inmanibus deiectis detruncatisque struem ingentem lignorum faciunt eamque, cum et vis venti apta faciundo igni coorta esset, succendunt ardentiaque saxa infuso aceto putrefaciunt. Ita torridam incendio rupem ferro pandunt molliuntque anfractibus modicis clivos, ut non iumenta solum sed elephanti etiam deduci possent.* Παραπλήσια διηγεῖται καὶ ὁ Ἀππιανός, Ἀννιβ. 4: *χιόνος τε πολλῆς οὔσης καὶ κρύους τὴν μὲν ὕλην τέμνων τε καὶ κατακαίων, τὴν δὲ τέφραν σβεννὺς ὕδατι καὶ ὄξει καὶ τὴν πέτραν ἐκ τοῦδε ψαφαρὰν γιγνομένην, σφύραις σιδηραῖς θραύων καὶ ὁδοποιῶν* ⁴.

1. Ν. C. Conomis, *Hesychiana* III, *Glotta* 47 (1969) 218.

2. Ἡ ἐκδότρια: σημειώνει στὸ περιθώριο ἓνα Ε (= Ἐκλογὴ) χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὸ ἀποδίδῃ σὲ ἓνα συγκεκριμένο συγγραφέα ἀπὸ αὐτοὺς πὸ εἶχαν συμπεριληφθῆ στὴν Ἐκλογὴ.

3. Ὁ θρυμματισμὸς ἐπιτυγχάνονταν μὲ τὴν ἀπότομη ἀλλαγὴ θερμοκρασίας πὸ ἐπέφερε στὸ πυρακτωμένο πέτρωμα ἡ ρίψη τοῦ ξιδιοῦ. Ἡ μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας ἔχει, ὡς γνωστό, ὡς συνέπεια τὴ μεταβολὴ τοῦ ὄγκου καὶ συνεπῶς τὴν ἐξασθένηση τῆς συνοχῆς τῶν μορίων τοῦ πετρώματος. Πρβ. Πλούτ. *Συμποσ. Προβλ.* III, 5 (Ἡθικὰ IV 652 σ. 99): *ἔτι τοίνυν τὸ ὄξος οἶνον τινός ἐστι φύσις καὶ δύναμις οὐδὲν δὲ τῶν σβεστηρίων ὄξους πυρὶ μαχμώτερον, ἀλλὰ μάλιστα πάντων ἐπικρατεῖ καὶ συμπιέζει τὴν φλόγα δι' ὑπερβολὴν ψυχρότητος.* Πλίνιος *NH* 23, 57 *acetum saxa rumpit infusum quae non ruperit ignis antecedens* καὶ 33, 71 *hos (silices) igne et aceto rumpunt.*

4. Πρβ. καὶ Σουίδ. λ. *ψαφαρὸν*. Ἀμμ. Μαρκελλῖνο 15, 10, 11· Σὺλ. Ἰταλικὸ 3, 640. Γουβενάλη 10, 153.

Ἡ ἀπόδοση ὥστόσο τοῦ ἀποσπάσματος σὲ κάποιον συγκεκριμένο ἱστορικό, μὲ τὰ πενιχρὰ δεδομένα πού ἔχουμε στὴ διάθεσή μας, εἶναι προβληματική. Εἶναι ὅμως δυνατὸ νὰ περιορίσουμε τὸν ἀριθμὸ τῶν διεκδικητῶν στὸ ἐλάχιστο, ἀποκλείοντας ἐκ τῶν προτέρων τὸν Πολύβιο, γιατί ἀκριβῶς τὸ κείμενό του δὲν ἔχει ὑποστῆ φθορὰ στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς ἀφήγησης (III 54-56) καὶ ἐπίσης ὅλους ἐκείνους τοὺς ἱστορικοὺς ἀπὸ ὅπου ἀντλεῖ τὸ ὕλικό του ὁ Λίβιος ἰδίως γιὰ θέματα μὲ κάποια ἀνεκδοτολογικὴ ὕφή¹, δηλαδὴ τὸν Fabius Pictor, τὸν C. Alimentus, τὸν Φιλίνο, τὸν Σίληνό, τὸν Σώσυλο, τὸν Χαιρέα καὶ τὸν C. Antipater, γιατί οἱ ἱστορικοὶ αὐτοὶ δὲν συμπεριλαμβάνονταν στὴν Ἑκλογὴ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, τῆ σημαντικότερη ἀπὸ τίς πηγές ἱστορικοῦ ὕλικου γιὰ τὸν Σουίδα. Ἀπομένουν λοιπὸν τρεῖς συγγραφεῖς, ὁ Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς, ὁ Διόδωρος καὶ ὁ Δίων Κάσσιος, οἱ ὁποῖοι, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννη Τζέτζη², ἔγραψαν σχετικὰ μὲ τὴ διάβαση τῶν Ἀλπεων καὶ περιλαμβάνονταν στὴν Ἑκλογὴ τοῦ Πορφυρογέννητου. Ὁ καθένας ἐπομένως ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἱστορικοὺς θὰ μπορούσε νὰ διεκδικήσῃ τὴν πατρότητα τοῦ ἀποσπάσματος, ἀλλὰ ὄχι ἰσότημα, γιατί ὁ Διόδωρος καὶ ὁ Διονύσιος σὲ ἀντίθεση μὲ τὸν Δίωνα ἀντιπροσωπεύονται στὸν Σουίδα μὲ ἓνα σχετικὰ μικρὸ ἀριθμὸ ἀποσπασμάτων.

Θεσσαλονίκη

M. Z. ΚΟΠΠΑΚΗΣ

1. Βλ. H. Peter, *HRR* I CCXXXI ὅπου δίνεται τὸ στέμμα τῶν πηγῶν τοῦ Λιβίου· καὶ ἀκόμη CCXXV-VI. In primis autem Livius per tertiam decadem Coelium exscripsit; nam cum Polybius scriptor Graecus eius desideria non omni ex parte expleret, eius et narrationem rebus urbanis multis ne pietati erga patriam deesset, ex Coelio supplevit et *sobrietatem fabulis aliisque nugis, quarum varietate delectaret.*

2. Χιλ. I, 700-1 Ἀντίβας, ὡς Διόδωρος γράφει καὶ Δίων ἄμα
σὺν τούτοις Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσῶθεν

745-7 μόνος ἐκ πάντων Σικελῶν χωρεῖ πρὸς Ἰταλίαν
ἄνωθεν πορευόμενος Ἀλπιανῶν ὄρεων
καὶ τούτων τὰ δυσείσοβα καὶ πέτρας κατακαίων

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΓΛΩΣΣΙΚΑ

1. ΑΝΤΙΤΥΠΟΣ - ΑΝΤΙΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΕΝΙΚΑ

Σε ένα πρόσφατο μικρό δημοσίευσμά του¹ ο Γεώργιος Κεχαγιόγλου ανάμεσα σε άλλες ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις στο κείμενο του *Χρονικού του Μορέως* καταχωρίζει (σ. 263) παρατηρήσεις του για τη λέξη *αντίτυπος*. "Όσα σημειώνει σχετικά με τη λέξη αυτή απαιτούν, νομίζω, κάπως μεγαλύτερη ανάπτυξη. Γι' αυτό και επιχειρώ να επανορθώσω εν μέρει όσα παρατηρούνται σχετικά με το πράγμα. Άλλωστε το ζήτημα δεν είναι άσχετο και με όσα για τη λέξη αυτή παρέχονται στο *Λεξικό μου της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας*, καθώς και σε παλαιότερη μελέτη μου², όπου συζητώ σύνθετα με πρώτο συνθετικό την πρόθεση *αντί*.

Δικαιολογημένα ο Κεχαγιόγλου ἐλέγχει τὸν Η. Ε. Lurier, πὸν ὑποστηρίζει ὅτι τὸ *ἀντίτοπος* τοῦ *Χρονικοῦ τοῦ Μορέως* εἶναι λανθασμένη ἀπόδοση τοῦ lieutenant (πὸν ἄλλωστε καὶ δὲν ὑπάρχει στὴν ἀντίστοιχη θέση στὸ γαλλικὸ κείμενο τοῦ *Χρονικοῦ*). Ἐπὸ τὴν παλιότερη βέβαια σημασία «ἀντικατάστατον», «ὁμοίωμα» προέρχεται ἡ νεωτερικότερη «ἀντικαταστάτης, ἀναπληρωτής»³. "Ὁμως δὲν ἀκριβολογεῖ ὁ Κεχαγιόγλου ὅταν γράφει (σ. 263) ὅτι ὁ τύπος *ἀντίτοπος* τοῦ *Χρονικοῦ* «δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ὄχι ἀπαραίτητη διόρθωση τοῦ κειμένου ἀπὸ τὸ Schmitt στὸ στ. Η 7926 τοῦ *Χρονικοῦ* (χφ *ἀντίτηπος*)». Πῶς ἀκριβῶς ἔχει τὸ πράγμα; Ὁ Schmitt δὲν ἔκαμε στὴν πραγματικότητα καμὴ διόρθωση στὸ στίχο Η 7926

νὰ εἶναι πιστοὶ καὶ ἀληθινοὶ στὸν ρήγαν κ' εἰς ἐσέναν
ὡς ὀφφικιάλον τοῦ ρηγὸς καὶ ἀντίτοπὸς του πὸν εἶσαι⁴.

Πρέπει νὰ ὑπογραμμίσω ὅτι ὁ Schmitt ἐκδίδει κατὰ τὸ χφ Η (δὲ σημαίνει διαφορὰ πρὸς τὸν τύπο *ἀντίτοπος* στὸ κριτικὸ του ὑπόμνημα). Ὁ Κεχαγιόγλου παραπλανήθηκε (καὶ ἐνόμισε ὅτι βρίσκεται μπροστὰ σὲ διόρθωση) ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὸ χφ Γ τοῦ *Χρονικοῦ* παρέχει τὸν τύπο *ἀντίτηπος*. Ὑπενθυμίζω ὅτι ὁ Schmitt κάτω ἀπὸ τὸ κριτικὸ ὑπόμνημα τὸ σχετικὸ μετὴν ἐκδοσὴ του κατὰ τὸ χφ Η καταχωρίζει καὶ τὶς παραλλαγὰς τοῦ χφ Γ τοῦ *Χρονικοῦ*.

1. Δυσκολίες στὸ κείμενο τοῦ *Χρονικοῦ τοῦ Μορέως*, *Ἑλληνικά* 27 (1974) 254-67.

2. *ΕΦΣΘ* 8 (1960) 229 καὶ 229 σημ. 5.

3. Καὶ σήμερα στὴν Κρήτη *ἀντίτυπος* στὸν τύπο *ἀντίτοπος* σημαίνει ἀνάμεσα στὰ ἄλλα καὶ «ἀντιπρόσωπος, ἀντικαταστάτης» (*Ἱστορ. Λεξικόν*, λ. *ἀντίτοπος* 4).

4. Βλ. καὶ ὄσοι παρατήρησα *ΕΦΣΘ* 8 (1960) 229 καὶ 229 σημ. 5 καὶ 6.

Προσθέτω τώρα ότι ο τύπος *ἀντίτοπος* τοῦ *ἀντίτυπος*, πού σχηματίστηκε βέβαια κατά παρετυμολογία πρὸς τὸ *τόπος*, πρέπει νὰ εἶχε στὰ βυζαντινὰ χρόνια πλατύτερη χρήση, ἀφοῦ στὸ Γεωργικὸ νόμο¹ διαβάζουμε: 'Εὰν δύο γεωργοὶ καταλλάξωσι χώρας εἴτε πρὸς καιρόν, εἴτε εἰς τὸ διηνεκὲς καὶ εὐρεθῆ ἔν μέρος κολοβὸν πρὸς τὸ ἄλλο καὶ οὐ συνεφώνησαν οὕτως, δότω ἀντιτοπίαν ὁ πλεόν ἔχων τῶ ὀλιγοστῶ.

Σημειῶνω ὅτι ὁ Du Cange ξεκινώντας ἀπὸ τὸ τελευταῖο αὐτὸ χωρίο, πού τὸ παραθέτει, ὄχι βέβαια λαθασμένα, (ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν παρετυμολογία) ἐρμηνεύει: *loci compensatio*. Τὸ *ἀντιτοπία* αὐτὸ τοῦ Γεωργικοῦ Νόμου σημαίνει πρᾶγματι «ἀποζημίωση γιὰ τὸ χωράφι». Στὴ Χρονογραφία ὁμοῦ τοῦ Μανασσῆ (ἔκδ. Βόννης) στ. 345 γίνεται λόγος γιὰ τὸν Ἄδᾶμ πού ἐνεδύθη «δεσποτίνην ... σαρκὸς ἀντιτυπίαν» καὶ ἐκεῖ σημαίνει «πανομοιότυπο». Αὐτὸ βέβαια μᾶς θυμίζει χωρίο τοῦ Γρηγορίου Νύσσης (P. G. 45, 1128 A) ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴ θεότητα πού ἀλλοιώθηκε «ἀπὸ τῆς ... ἀσυνθέτου φύσεως εἰς σαρκώδη ἀντιτυπίαν».

Προσθέτω ἀκόμη ὅτι στὴ *Διήγησιν Ἀλεξάνδρου* (Mitsak.) 281²⁷ ἀπαντᾶ καὶ ἐπίρρημα *ἀντίτοπα* (= στὴ θέση κάποιου προσώπου ἢ πράγματος, ἀντί)². Τὸ ἐπίρρημα αὐτὸ ἀντὶ νὰ ἐτυμολογηθῆ ἀπὸ τὸ ἀντὶ καὶ τὸ *τόπος*, ὅπως γίνεται στὸ Λεξικὸ μου, λ. *ἀντίτοπα*, προτιμῶ τώρα νὰ θεωρηθῆ ὅτι προῆλθε ἀπὸ τὸν τύπο *ἀντίτοπος* τοῦ *ἀντίτυπος*, χωρὶς νὰ ἀποκλείω ὅτι ἔχει τὴν προέλευσή του ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα *ἀντίτυπα*, πού ἀκόμη καὶ σήμερα ἀπαντᾶ στὴν Κρήτη ἐξελιγμένος σὲ *ἀντίτυπα(ς)*³.

Μαρτυρεῖται καὶ ἐπίθετο *ἀντίτοπος* στὸ ἴδιο κείμενο (*Διήγησις Ἀλεξάνδρου* V 33), πού καὶ αὐτὸ ἀντίθετα πρὸς ὅ,τι κάνω στὸ Λεξικὸ μου πρέπει νὰ προῆλθε ἀπὸ τὸ *ἀντίτυπος* καὶ τὴν κατάληξη *-ιος* καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ ἀντὶ καὶ τὸ *τόπος*. Τὸ σχετικὸ χωρίο τῆς *Διηγῆσεως Ἀλεξάνδρου* V 33 εἶναι τὸ ἀκόλουθο: 'Ο Ἀλέξανδρος ἐγύρισεν ὀπίσω καὶ εὗρε τὸν πατέρα του τὸν Φίλιππον ὁποῦ εἶχεν ἀφήκει τὴν μητέρα του τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ εἶχεν πάρει ἄλλην, ἀντιτοπίαν αὐτῆς καὶ ἕκαμον ὡσάν γάμον. Τὸ ἀντιτόπιος αὐτὸ ἔχει ἐδῶ μιὰ ἀπὸ τὶς σημασίες πού ἔχει καὶ τὸ μεταγενέστερο *ἀντίτυπος*, δηλ. «ἀντικαταστάτης». Σχετικὰ μὲ τὸ παραπάνω χωρίο τῆς *Διηγῆσεως* παρατηρῶ ὅτι πρέπει νὰ στίξωμε μὲ κόμμα μετὰ τὸ ἄλλην (= ἄλλην γυναίκα), γιὰ τὸ ἐπίθετο *ἀντιτοπίαν*

1. Βλ. I. Ζέπου καὶ Π. Ζέπου, *Jus Graecoromanum*, Β' 65.

2. Ἴδου τὸ χωρίο: 'Εθάρρον νὰ μάσω τοὺς βασιλεῖς ὅλους καὶ τοὺς ἀφεντάδες νὰ στέψω ἐντιμα τὸν γάμον σου. Ἀμὴ ἀντίτοπα τὸν γάμον τὸν ἐδικὸ σου ἐχύθησαν αἵματα πολλὰ ἐκ τῆς Περσίας καὶ ἐκ τῶν Μακεδόνων.

3. Βλ. *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας ἑλληνικῆς*, λ. *ἀντίτυπα*. Πρβ. καὶ Lampe, *A Patristik Greek Lexicon*, λ. *ἀντιτόπιος*, ὅπου ὁμοῦ ἡ σημασία εἶναι διαφορετικὴ.

αναφέρεται στο *ἄλλην* (γυναίκα) ὡς κατηγορούμενο. Προσθέτω ἀκόμη ὅτι θεωρῶ μᾶλλον ἀπίθανο ὅτι τὸ ἀντιτοπιαν εἶναι τὸ μεταγενέστερο οὐσιαστικὸ ἀντιτυπία στὴ σημασίᾳ ἀντικαταστάτης, -άτρια».

2. I(N)KANTO - IKANTEYΩ ἢ KANTEYΩ

(Σχόλιο στὸ Γεώργιο Χοῦμνο)

Στὴν ἔκδοση τῆς *Κοσμογέννησης* τοῦ Γεωργίου Χοῦμνου ἀπὸ τὸ Γεώργιο Μέγα¹ διαβάζομε (στ. 1647-8):

Ἄσπρος ξανθὸς καὶ κόκκινος, ἄγγελος στὴν θεωρία
καὶ αὐτοῦνον ἔκαντεύασι τ' ἄνομα τὰ θηρία.

Ὁ Μέγας τοποθετεῖ τὸ ρῆμα *ἔκαντεύασι* ἀνάμεσα σὲ δύο σταυροὺς δηλώνοντας ἔτσι ὅτι θεωρεῖ τὴ λέξη προβληματική. Ὅσο ξέρω, πράγματι ἡ λέξη δὲ μαρτυρεῖται σὲ ἄλλο κείμενο. Ὅμως δὲν εἶναι οὔτε δυσερμήνευτη, οὔτε δυσετυμολόγητη. Προέρχεται ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ *ικάντο* (καὶ *ινκάντο*), ποὺ δὲν εἶναι καθόλου ἄγνωστο στὴν Κρήτη. Πολὺ συχνὴ εἶναι ἡ ἔκφραση τὸν *ἐβγάλαρε* στὸ *ικάντο*. Τὴ λέξη τὴ μαρτυρεῖ καὶ ὁ Γεώργιος Πάγκαλος² θησαυρίζοντας τὴν ἀπὸ τὴ δυτικὴ Κρήτη στοὺς τύπους *ινκάντο* καὶ *ικάντο*. Ἡ προφορὰ τοῦ *ν* στὸν τύπο *ινκάντο* διατηρεῖται χωρὶς νὰ ἀλλοιωθῆ τὸ *κ* ποὺ ἀκολουθεῖ³. Τὸ *ινκάντο* αὐτὸ εἶναι αὐτούσιο τὸ ἰταλικὸ *incanto*, ποὺ σημαίνει «πλειστηριασμὸς» (*mettere all'incanto, pubblico incanto*).

Ἡ λέξη *ικάντο* μαρτυρεῖται ἀρκετὲς φορὲς καὶ σὲ ἔγγραφα κρητικά: νὰ βάνη στὸ *ικάντο*⁴, *ἐβάλασι εἰς τὸ ἰκάντος*⁵.

Προσθέτω ὅτι ἡ λέξη *κάντος* (τὸ) ἀπάντᾳ παλαιότερα σὲ ἔγγραφο ἀθηναϊκὸ τοῦ 1357⁶, ὅπου διαβάζομε: *Καὶ κρατώντας αὐτὸ εἰς τὸ κάντος ὁ τοιοῦτος πλατζιάρης καὶ φωνάζοντα τὰς συνηθισμένας ἡμέρας τοῦ κάντους ὅπου ἠδρέθη καὶ ἐβαλεν πλεῖον εἰς τὸ τοιοῦτον ὀσπίτιον*.

1. Γεωργίου Χοῦμνου, *Ἡ Κοσμογέννησις*, ἀνέκδοτον στιχουργημα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, κριτικὴ ἔκδοσις ὑπὸ Γεωργίου Α. Μέγα, Ἀθήνα 1975 (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Κέντρον Ἑρεῦνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ).

2. Γ. Πάγκαλος, *Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Κρήτης*, Β' σ. 376· βλ. καὶ Ε' β' σ. 386.

3. Ὁ Στέφανος Ξανθοῦδίδης, *Χριστιανικὴ Κρήτη* 1 (1912) 328, σημειώνει τύπο βενετικὸν *icanto*, ποὺ δὲ μαρτυρεῖται ὅμως στὸ Βενετικὸ Λεξικὸν τοῦ Boerio.

4. Στ. Ξανθοῦδίδης, *Κρητικὰ συμβόλαια ἐκ τῆς Ἑνετοκρατίας*, *Χριστιανικὴ Κρήτη* 1 (1912) 137· βλ. καὶ σ. 139.

5. Αὐτ., σ. 146 καὶ 155.

6. Φ. Γρηγοροβίου, *Ἱστορία τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν*, μετὰφρ. Σπ. Λάμπρου Β' σ. 793.

ητ εκνευ
 α παρη
 στινεχομο
 υ φοβουμε
 κηξηγου
 μενε κτλ.

Τὴν ἐπιγραφὴ αὐτὴ τὴ μεταγράφει ὡς ἐξῆς: ὁ ἀλουπὸς τῷ πετεινῷ τέ(;)τοια τὸν ἐλάλει: κατέβα κύρι σύντεκενὰ νὰ πάρης τὴν εὐχή μου, κτλ. Διαβάζει δοτική τῷ πετεινῷ, θεωρῶ ὅμως ἀδύνατο ὁ χαράκτης νὰ χρησιμοποίησε πτώση δοτική, ἀφοῦ ἀμέσως παρακάτω ἔγραψε τὸν ἐλάλει, ἀφοῦ δηλ. ἐσύνταξε τὸ λαλῶ μὲ αἰτιατική πτώση. Ὅτι δὲν ἀποδίδει μὲ πιστότητα τοὺς φθόγγους ὁ χαράκτης φαίνεται ἀπὸ τὸ ὅτι πιὸ κάτω στὴν ἴδια ἐπιγραφὴ χαράσσει σητεκενε ἀντὶ σητεκενε (= σύντεκενε). Ἐπειτα, ὁ Δρανδάκης διορθώνει (μὲ δισταγμὸ) τὸ τατηα τῆς ἐπιγραφῆς σὲ τετηα, χωρὶς ἢ διόρθωση νὰ εἶναι ἀπαραίτητη. Ἐν πρώτοις σημειῶν ὅτι ἀντωνυμικὸς τύπος τέτοιος, ὅπως εἶχα ἀνακοινῶσει στὸ φίλο συνάδελφο, δὲν ἀπαντᾷ στὴν ἐποχὴ ὅπου τοποθετεῖ τὴν ἐπιγραφὴ πού δημοσιεύει. Ἐδῶ, κατὰ τὴ δική μου γνώμη, ἔχομε τὸν τύπο τοῖα, καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ ἡ ἐπιγραφὴ δὲ χρειάζεται διόρθωση. Τὸ τὰ τοῖα (γιατὶ ἔτσι πρέπει νὰ διαβάσωμε) σημαίνει βέβαια «τὰ τέτοια».

Ἄντωνυμικὸς τύπος τοῖος ἀπαντᾷ στοὺς παπύρους, τὸν Αἰλιανό, τὸν Ἐπίκτητο, τοὺς Ἑβδομήκοντα (ἴδου τὸ χωρίο τοῦ τελευταίου κειμένου: Ἐσδρα Π 5³, κατὰ ὀρισμένα χειρόγραφα: τοῖα εἶπον, κατὰ ἄλλο: τοιάδε εἶπον). Ἐπίσης στὸ *Περὶ ὕψους* τοῦ Ψευδο-Λογγίνου 27,1 διαβάζομε: ἔλεγε τοιά τινα. Τὸ τοῖος αὐτὸ ἀπαντᾷ σπάνια στοὺς ἀττικοὺς πεζογράφους. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ διερωτηθοῦμε: ἀπὸ διάλεκτο μπηκε στὴν κοινὴ γλῶσσα ἢ ἔχομε μπροστὰ μας νεώτερο σχηματισμὸ; Προσθέτω ἐπίσης ὅτι ὁ τύπος τοῖος ἀπαντᾷ καὶ στὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, Esc. (ἐκδ. Καλονάρου) 1329:

καὶ ὁ γέρων ὁ Φιλοπαππὸς πάλιν τὰ τοῖα λέγει,

ὅπως ἀπαντᾷ καὶ στὸ Μαχαιρᾶ, ἐκδ. Dawkins, 422¹²: καὶ ὅταν ἦρθασιν, ἠῦρασιν τὰ σπιτία εὐκαιρα, ὅτι τοῖοι ἐπῆγαν εἰς τὴν Κερυνίαν μὲ τὸν κοντοσταύλην, ἄλλοι ἐγυρίζαν ἀπὸ τὴν μίαν μερίαν καὶ ἀπὲ τὴν ἄλλην καὶ πολεμίζαν.

Ὁ Γ. Ν. Χατζιδάκις¹ δέχεται ὅτι ἔχομε μπροστὰ μας νεώτερο σχηματισμὸ κατὰ τὸ σχῆμα: πότε - ὅτε - τότε, πόσος - ὅσος - τόσος. Ἐχομε δηλ. ἐδῶ τὴ σειρά: ποῖος - οἶος - τοῖος. Νομίζει ἐπίσης ὅτι ἀπὸ τὸ τοῖος σχηματίστηκε ἀργότερα τὸ ἐτοῖος. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς τύπος μαρτυρεῖται ἤδη στὸ 14ο

1. Γλωσσικὰ ἔρευνα, Α' 397-400.

αίωνα¹· και τὸ ἑτοῖος αὐτὸ ἔδωσε μὲ ἀναβιβασμὸ τοῦ τόνου τὸ ἔτοιος. Μεταγενεστέρως πάλι — πιστεύει ὁ ἴδιος ἐρευνητῆς — ἀπὸ συμφυρμὸ τῶν τοίτοιος· και ἔτοιος δημιουργήθηκε τὸ τέτοιος.

Σημειῶνω τώρα ὅτι ὁ τύπος τοιτοῖος μαρτυρεῖται σὲ κυπριακὰ κείμενα, τὸ Γεώργιο Βουστρώνιο (ἔκδ. Σάθα, *Μεσαιων. Βιβλιοθ.* Β' 426): *να γίνη τοιτοῖον κακόν, και μάλιστα στὸ Λεόντιο Μαχαιρᾶ* (ἔκδ. Dawkins, 10³⁴): *ἐμπήκαν κρυφὰ μεσόν τους εἰς τοιτοῖον μόδον, (72³²) τοιτοῖος καθαλλάρης, (342⁵) εἰς τοιτοῖαν στραταν, (488²⁷) εἶπαν τ' εἰς τοιτοῖαν λογήν*, κτλ. Παράλληλα ὁ τύπος τίτοιος ἀπαντᾷ σὲ κείμενο τοῦ 1300 περίπου², καθὼς και στὸ χφ Ο τοῦ Μαχαιρᾶ³. Ἐπίσης ὁ Girolamo Germano⁴ παραθέτει κοντὰ στὸ τέτοιος· και τὸν τύπο τοίτοιος.

Ὁ H. Pernot, ἀντίθετα πρὸς τὸ Χατζιδάκι, ἀκολουθεῖ ἄλλη ἀφετηρία. Διερωτᾶται⁵ ἂν τὸ τι τοῦ τίτοιος (ὅπως ἐκεῖνος τὸ γράφει) εἶναι τὸ ἐρωτηματικὸ τί (πρβ. ποιός = ἄλλος) ἢ τὸ ἀόριστο. Τὸ συσχετισμὸ μὲ τὸ ἀόριστο τι τὸν εἶχε προτείνει παλαιότερα ὁ W. Wagner, τὸν ὑποστήριξε κατόπιν ὁ A. Thumb⁶, και ἀργότερα τὸν ἀποδέχτηκε κατὰ κάποιον τρόπο και ὁ Pernot⁷, πού νομίζει ὅτι ἀπὸ τὸ τοίτοιος μὲ τροπὴ τοῦ ι σὲ ε προῆλθε τὸ τέτοιος. Ἀπὸ τὸ τέτοιος πάλι μὲ ἀνομοίωση ἐσχηματίστηκε τὸ ἔτοιος.

Σημειῶνω ἀκόμη ὅτι ὁ N. Π. Ἀνδριώτης⁸ δέχεται τὴν ἀποψη τοῦ Χατζιδάκι.

Ἐπομένως τὸ τέτοιος, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀπάντησα στὸ συνάδελφο ὅτι δὲν ἀπαντᾷ πρὶν ἀπὸ τὸ 12ο αἰώνα (ὅπου ἐκεῖνος τὸ ἀναζητοῦσε), εἶναι ἀρκετὰ μεταγενέστερο, ἀφοῦ πιθανῶς δὲ μαρτυρεῖται παρὰ σὲ κείμενα ἀπὸ τὸ 14ο αἰώνα και ἔδῳ.

Τώρα ἂν δὲν ἐδεχόμαστε ὅτι τὸ τοῖος πρέπει νὰ διαβαστῆ στὴν ἐπιγραφή, θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσωμε ὅτι ὁ χαρακτῆς ἤθελε νὰ γράψῃ τοίτοια (κατὰ τὴν ὀρθογραφία του: τητηα) και ἀπὸ λάθος ἀνάλογο μὲ ἐκεῖνο πού στὸν προ-

1. Σαφίδα Ἰατροσόφιον (Legrand, *Bibl. Gr. Vulg.* Β' 24¹⁸⁴): *ὅπερ ἔχει φόβον ἀπὸ καρδίας ἢ ἀπὸ ἐτοῖον τινὸς φόβου ἢ τόνου.*

2. J. Strzygowski, *Das Epithalamion des Paläologen Andronikos II*, *BZ* 10 (1901) 555.

3. Leontios Makhairas, *Recital concerning the Sweet Land of Cyprus, entitled 1622, «Chronicle»* (ἔκδ. R. M. Dawkins), Β' 272.

4. G. Germano, *Grammaire et vocabulaire du grec vulgaire d'après l'édition de par H. Pernot*, Παρίσι 1907.

5. H. Pernot, *Études de linguistique néo-hellénique*, Β' 228-9.

6. Βλ. Pernot, *αὐτ.*, σ. 228 σημ. 4.

7. *Αὐτ.*, σ. 228-9.

8. *Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς*, 2η ἔκδ., Θεσσαλονίκη 1967.

φορικό λόγο ὀδηγεῖ στὸ φαινόμενο ἀποβολῆς συλλαβῆς ἀπὸ ἀπλολογία, ἔγραψε *την*. "Ὅμως ὄχι μόνο τέτοια δὲ θὰ θέλησε νὰ γράψῃ ὁ χαράκτης, ἀφοῦ στὴν ἐποχὴ του, καθὼς εἶπα, δὲν ἀπαντοῦσε ὁ τύπος αὐτός, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὸ *τοῖοια*, ἀφοῦ οὔτε αὐτὸ ἀπαντᾷ, ὅσο ξέρω, σὲ κείμενα τῆς ἐποχῆς στὴν ὁποία τοποθετεῖ ὁ Δραυδάκης τὴν ἐπιγραφή.

Τώρα ὡς πρὸς τὴν παρουσία τοῦ ἄρθρου τὰ πρὶν ἀπὸ τὸ *τοῖος* (ἢ καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ συνώνυμά του) παρατηρῶ ὅτι τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι καθόλου ἰδιότροπο. Τὴν ἔκφραση τὰ *τέτοια τὸν ἐλάλει* τὴν ἀπαντοῦμε (τὸ ξέρεῖ ὁ Δραυδάκης) στὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, Esc., ἔκδ. Hesselring, 1130: *καὶ ἐμὲν τὰ τέτοια ἐλάλητην*, 454 *τὰ τέτοια τὸν ἐλάλει*, Λόγος παρηγορητικός περὶ εὐτυχ., Ο, ἔκδ. Lambros, στ. 470, *τὰ τέτοια λέγοντά του*, Ἀπόκοπος, ἔκδ. Ἀλεξίου, 166 *τὸ τέτοιον καὶ τοιοῦτον*, Λίβιστρος, Scal., ἔκδ. Lambert, στ. 454 *τὰς τίτοιαις καὶ τὰς τόσας*, κτλ. Τέλος πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι ἡ συμπλήρωση τοῦ Δραυδάκη (σελ. 666): *βα[ρ]εῖς κανόνας ἔχεις* ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή τῆς Τραπεζούντας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς *Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ*, ἔκδ. β', Μέγας, 639: *Τὸ τέλος τ' ἔχει νὰ γενῆ μ' ἔτοιμο βαρὸν κανόνα*¹. Προσθέτω μάλιστα ὅτι ἐδῶ τὸ οὐσαστικὸν *κανόνας* δὲ σημαίνει ἀπλῶς «τρόπος, μέθοδος ἐκτελέσεως», ὅπως σημειώνει ὁ Γ. Μέγας στὸ γλωσσάριον τῆς ἐκδόσεώς του τῆς *Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ*, ἀλλὰ «τιμωρία γιὰ ἁμαρτίαι», «ἐπιβολὴ θείας αὐστηρότητας».

Ἡ ἐπιγραφή καὶ κατὰ ἄλλα παρουσιάζει ἐνδιαφέρον. Μᾶς γνωρίζει πρόσθετη μαρτυρία τοῦ τύπου *ἀλουπός* (ὁ) (= ἀλεπού), ποῦ ὡς τώρα τὸν ζέραμε μόνο ἀπὸ τὴν Κύπρο² ὡς ἀπόκλιση ἀπὸ τῆς λέξεως *ἀλεπός* (ὁ). Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἀνάγεται στὸ ἀρχαῖο *ἀλωπός*, ποῦ μνημονεύεται καὶ στὸν Ἡσύχιον³ καὶ τὸ ξέρομε καὶ ὡς κεφαλληνιακὸ ἐπώνυμο τοῦ 13ου αἰῶνα⁴, ἀλλὰ καὶ παλαιότερα ὡς ἐπώνυμο στὸ Μεσαίωνα⁵.

Ὁ Δραυδάκης προσφυῶς συσχετίζει τὴ λακωνικὴ ἐπιγραφή ποῦ δημοσιεύει καὶ σχολιάζει μὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Πόντο, ποῦ ἀπὸ τὴν ἐκδότριά της Ἀβροκόμη Τσακάλωφ⁶ δημοσιεύεται ὡς ἑξῆς:

*Φοβοῦμαι σε, κύρη, ὦ ἄλεπε, πολλὰς κανόνας ἔχεις
κατέβα, δέσποτα, ἀπὸ ἐκεῖ καὶ εὐχίσου...*

1. Πρβ., γιὰ τὴν χρῆσιν τοῦ ἐπιθέτου *βαρὸς* κοντὰ στὴ λέξιν *κανόνας* καὶ τὰ συνώνυμα ἢ τὰ συγγενικά της, Δούκας, ἔκδ. Grecu, 323 : *ταῦτα καὶ κανὼν δομὸς καὶ ἐπιτίμιον βαρὸ*.

2. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν νέας ἑλληνικῆς, λ. *ἀλεπός*.

3. Βλ. Κ. Ἀμάντου, *Γλωσσικά μελετήματα*, 123, καὶ Β. Φάβη, *Ἀθηνᾶ* 49 (1939) 48.

4. Βλ. Κ. Ἀμάντου, ὁ.π. 427, καὶ Φ. Κουκουλέ, *Εὐσταθίου τὰ λαογραφικά*, Β' 284.

5. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν νέας ἑλληνικῆς, λ. *ἀλεπός*, (ἐτυμολ.).

6. *BZ* 19 (1910) 119-21.

Προφανῶς πρόκειται γὰρ τὸν ἴδιο μῦθο. Ἐὰς προσθέσω ὅμως μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ πετυχημένου αὐτοῦ συσχετισμοῦ ὅτι δὲ χρειάζεται νὰ διορθώσωμε τὸ πολλὰς τοῦ διστίχου σὲ πολλούς, ὅπως προτείνει ὁ Δρανδάκης (β.π. σ. 669). Καὶ τοῦτο ἔχει μόνον γιὰτὶ πολλὰ οὐσιαστικά ἄλλαξαν γένος στὴ νεώτερη γλώσσα μὲ ἀφетηρία τὴν αἰτιατικὴν τοῦ ἐνικοῦ (τὸν σωλήνα - ἢ σωλήνα, τὸν ἀρραβώνα - ἢ ἀρραβώνα, τὸν σπλήνα - ἢ σπλήνα) ¹, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ τὸ ἴδιο τὸ οὐσιαστικὸν γιὰ τὸ ὁποῖο πρόκειται ἐδῶ (κανόνας) ἀπαντᾷ στὸν Πόντο, ἀπ' ὅπου καὶ προέρχεται ἡ ἐπιγραφὴ, σὲ γένος θηλυκὸ (ἡ κανόνα) ². Ἐκεῖ λεγόταν καὶ ἡ ἀέρα, ἡ βραχιόνα, ἡ μήνα, ἡ φράχτη, κτλ.³ Σημαίνει βέβαια ἐδῶ τὸ οὐσ. κανόνα: «τιμωρία ποῦ ἐπιβάλλεται ἀπὸ ἐκκλησιαστικόν» ⁴. Προσθέτω ἀκόμη ὅτι στὸν Πόντο ἡ ἀλεπού λεγόταν πράγματι ἀλεπός (δ) ⁵.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον στὸ ποντιακὸ ἰδίωμα ποῦ ἀπαντᾷ θηλυκὸς τύπος κανόνα. Τέτοιο τύπο βρισκω καὶ στὶς Ἀσσίζες, ἐκδ. Σάβα, Μεσαιων. Βιβλιοθ. 5' 126: οὐδὲ ὄλας τὰς παραμονὰς τῶν ἀγίων οὐδὲν ἐντέχεται κανεῖς νὰ εὐλογηθῆ, διατὶ ὁ νόμος καὶ αἱ ἀγίαὶ κανόνες διαφεντεύουσι.

Ἡ μεταγραφὴ τῆς ἐπιγραφῆς ἀπὸ τὸ Δρανδάκη δὲν εἶναι, νομίζω, ἐντελῶς ἱκανοποιητικὴ. Ὅπως πείθεται κανεῖς ἀπὸ τὴν εἰκόνα (ἀρ. 15) ποῦ ἀναδημοσιεύει ὁ Δρανδάκης, τὸ Κατέβα, κτλ. πρέπει νὰ ἀπευθύνεται πρῶτον αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀλεπού στὸν πετεινὸ καὶ ἐκεῖνος νὰ ἀπαντᾷ μὲ τὸ Φοβοῦμαι, κτλ. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ προτιμηθῆ ὡς καταγραφὴ κατὰ τὴ μεταγραφὴ ἡ ἀκόλουθη:

Κατέβα, κτλ.

Φοβοῦμαι, κτλ.

Ἄλλὰ δὲ νομίζω ὅτι καὶ ἡ μεταγραφὴ ὅπως ἐγίνε ἀπὸ τὸ Δρανδάκη ἱκανοποιεῖ, ὅπως εἶπα καὶ προηγουμένως. Ἐγὼ θὰ μετέγραφα ἔτσι:

Κατάβε, δέσποτα, ἀπὸ ἐκεῖς, εὐχίησον

Φοβοῦμαι σε, κύριο ἀλεπέ (ἢ κύρη ὦ ἀλεπέ)· πολλὰς κανόνας ἔχεις.

Καὶ τοῦτο γιὰτὶ τύπος ἀλεπος δὲν εἶναι γνωστός, ἐνῶ ἀντίθετα τὸν τύπο ἀλεπός τὸν ξέρομε. Ἡ ἐπιγραφὴ παρέχει κατὰβε καὶ ἔχει κατέβα, ὅπως μετα-

1. Βλ. Χατζιδάκι, *MNE*, Β' 55.

2. Βλ. Α. Παπαδοπούλου, Ἱστορικὸν Λεξικὸν ποντικῆς διαλέκτου, λ. κανόνα. Προσθέτω ὅτι ἡ λέξις κανόνα (θηλ.) ἀπαντᾷ καὶ στὶς Ἀσσίζες (Σάβα, *Μεσαιων. Βιβλιοθ.* Β' 126). Ἡ γνησιότητα τοῦ τύπου ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ ἔλεγχο στὸ χειρόγραφο.

3. Βλ. Χατζιδάκι, β.π.

4. Γιὰ τὴ σημασία αὐτῆ βλ. ἐκτὸς ἀπὸ Α. Παπαδοπούλου, β.π., λ. κανόνα, καὶ Γ. Παγκάλου, *Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Κρήτης*, Β' 414-5, λ. κανόνας.

5. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν νέας ἑλληνικῆς, λ. ἀλεπός, καὶ Α. Παπαδοπούλου, β.π., λ. ἀλεπός.

γράφει ὁ Δραυνδάκης. Παρέχει ἐπίσης ἐκεῖς (ἀκριβέστερα *εκησ*) καὶ ὄχι ἐκεῖ. Δὲν ἀποκλείω στὸ κατὰ βε νὰ ὑπόκειται κατὰ λάθος ἀναγραμματισμὸς (ἀντὶ κατέβα). ἝΑλλωστε τὸ ρῆμα στὸν Πόντο εἶχε τύπο κατεβαίνω.

Τέλος πικρατηρῶ ὅτι ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ γεγονός ὅτι μὲ τὴν παρουσία τῶν δὶλίων στίχων τῶν δύο ἐπιγραφῶν ἔχομε μπροστὰ μας, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Δραυνδάκης (σελ. 670), γραπτὰ ὑπολείμματα μεσαιωνικοῦ μύθου πὺ δὲ μᾶς σίῳθηκε. Ἡ μνεῖα στὴ μία ἐπιγραφή τύπου κυπριακοῦ (ἀλουπός) καὶ στὴν ἄλλη τύπων ποντιακῶν (ἀλεπός, ἢ κανόνα) νὰ ὑποδηλώνη ἄραγε παρουσία διασκευῶν τοῦ μύθου στὴν Κύπρο καὶ τὸν Πόντο;

Θεσσαλονίκη

Ε. ΚΡΙΑΡΑΣ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΛΟΓΙΟ ΔΗΜΗΤΡΙΟ ΣΧΙΝΑ ΜΕΤΑΞΥ 1810-1817

Ὁ γνωστὸς λόγιος τῆς ἐπαναστάσεως Δημήτριος Σχινᾶς, πὺ καταγόταν ἀπὸ οἰκογένεια τῆς Κωνσταντινούπολης ἐγκατεστημένη ἐκεῖ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα, γεννήθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 1792. Αὐτὸς καὶ ὁ ἀδελφός του Μιχαὴλ ἀναφέρονται ὡς μέλη τῆς «Φιλολογικῆς Ἐταιρείας» τοῦ Βουκουρεστίου. Μεταξὺ 1811-1818 σπουδάζει ἰατρικὴ στὴν Παβία, στὰ 1820 μυεῖται στὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία, καὶ λίγο ἀργότερα ἐγκαθίσταται στὸ Λονδίνο, ὅπου συμμετέχει ὡς ἰδρυτικὸ μέλος στὴν ἐκεῖ Φιλελληνικὴ Ἐπιτροπή. Ὁ Δ. Σχινᾶς ἀνήκει στὸν κύκλο τοῦ Ἀδαμάντιου Κοραῆ καὶ ὑπῆρξε στενὸς φίλος, συνεργάτης καὶ βιογράφος τοῦ Ἀνδρέα Μουστοξύδη. Στὸν φιλογλικὸ τομέα ἀσχολήθηκε μὲ ἐκδόσεις ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ὑπομνηματιστῶν, καθὼς καὶ μὲ ἄρθρα, βιογραφίες, ποιήματα καὶ μεταφράσεις¹.

Συμπληρωματικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Δημήτριο Σχινᾶ ἀντλοῦμε ἀπὸ πέντε ἀνέκδοτες ἐπιστιλές του, πὺ σώζονται στὴν Αἰθουσα Χειρογράφων τῆς Πανεπιστημιακῆς Βιβλιοθήκης τῆς Γενεύης² καὶ εἶναι γραμμένες μεταξὺ 1810 καὶ 1817, δηλαδὴ κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα τῶν σπουδῶν του στὴν Παβία. Οἱ ἐπιστιλές του αὐτὲς ἀπευθύνονται πρὸς ἕνα Ἑλβετὸ κάτοικο τῆς Γενεύης,

1. Βλ. ἀναλυτικὰ γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Δημ. Σχινᾶ καὶ τὸ ἔργο του στῆς Ἑλένης Δ. Μπελιᾶ, Οἱ λόγιοι ἀδελφοὶ Δημήτριος καὶ Μιχαὴλ Γεωργίου Σχινᾶ, *Μνημοσύνη* 2 (1969) 174-181.

2. BPU (Bibliothèque Publique Universitaire), Ms fr. 3229, dossier 11, ff. 7-16.

τὸν Louis-David Munier (πατέρα τοῦ πάστορα David-François Munier) ¹, γιὰ τὸν ὁποῖον ὁμοῦς δὲν διαθέτουμε κανένα συγκεκριμένο βιογραφικὸ στοιχεῖο.

Τὰ ὅσα γράφει ὁ Σχινᾶς στὶς ἐπιστολές του μᾶς βοηθοῦν νὰ ἀποκαλύψουμε νέες, ἄγνωστες ὡς σήμερα, πτυχές τῆς ζωῆς του. Ἐτσι, ἀπὸ τὸ περιεχόμενο ὅλων τῶν ἐπιστολῶν του φαίνεται ὅτι ὁ Σχινᾶς, πρὶν σπουδάσῃ στὴν Παβία, ἔμεινε γιὰ ἓνα ἄγνωστο χρονικὸ διάστημα στὴ Γενεύη (πολὺ πιθανὸν νὰ πέρασε ἐκεῖ τὰ γυμνασιακὰ του χρόνια) καὶ συνάντησε σοβαρὰς οικονομικὰς δυσχέρειες, ποὺ τελικὰ κατόρθωσε νὰ τὶς ἀντιμετωπίσῃ χάρις στὶς φροντίδες τοῦ Louis-David Munier (ποῦ τὸν φιλοξένησε σπῖτι του), καθὼς καὶ τῶν ἄλλων συμπατριωτῶν του Ἑλβετῶν στὴν Γενεύη. Καὶ στὶς πέντε ἐπιστολές τοῦ Σχινᾶ εἶναι διάχυτα τὰ αἰσθήματα εὐγνωμοσύνης ποὺ ἐκφράζει πρὸς τὸν Munier γιὰ τὴν συμπαράσταση καὶ τὴν συμπάθεια, ποὺ τοῦ εἶχε δεῖξει ἄλλοτε, ὅπως γράφει στὴν ἐπιστολή του τῆς 13 Δεκεμβρίου 1810, «à la faible description de mes misères hyperboréennes» ². Ὅρισμένες φορές κάνει μνεῖα καὶ γιὰ ὀρισμένα χρέη στὸν Munier, τὰ ὁποῖα ὁμοῦς ὑπόσχεται νὰ τοῦ τὰ ἐξοφλήσῃ σύντομα ³. Στὴν ἐπιστολή του μάλιστα τῆς 22 Ἰουνίου 1816 πρὸς τὸν ἴδιο ἀπὸ τὴν Φλωρεντία γράφει ὅτι ἐδῶ καὶ ὀκτὼ χρόνια περίπου ἔχει νὰ δῇ τὴν θετὴ πατρίδα του ⁴, ἐννοεῖ τὴν Γενεύη. Ἄρα ἤδη στὰ 1808 μαρτυρεῖται ἡ παρουσία τοῦ Δημήτριου Σχινᾶ στὴν Γενεύη.

Κατὰ τὴν παραμονή του στὴν Παβία (1810-1818) ὁ Σχινᾶς ἀφοσιώθηκε μὲ ζῆλο στὶς σπουδές του. Ὅπως γράφει στὶς 13 Δεκεμβρίου 1810, ἡ Παβία ἦταν μιὰ θλιβερὴ πόλη, ἀλλὰ τὸ πανεπιστήμιό της βρισκόταν σὲ πραγματικὴ ἀνάθηση. Τὸν πρῶτο χρόνο τῶν σπουδῶν του παρακολοῦθοῦσε μαθήματα ἀνατομίας, φυσιολογίας, βοτανικῆς, χημείας, γενικῆς φυσικῆς, πειραματικῆς φυσικῆς, καὶ ἐπισκεπτόταν τακτικὰ τὴν χειρουργικὴ αἴθουσα. Ἐμενε στὸ σπῖτι κάποιου χειρουργοῦ, ἀλλὰ πάντοτε ἀναπολοῦσε μὲ νοσταλγία τὴν φιλοξενία τῶν κατοίκων τῆς Γενεύης ⁵. Ἐπίσης ἀλληλογραφοῦσε συχνὰ μὲ τὰ ἀδελφία του καὶ τοὺς γονεῖς του στὴν Κωνσταντινούπολη ⁶, καθὼς καὶ μὲ τὸν θεῖο του γιατρὸ Γεώργιο Σχινᾶ, ὁ ὁποῖος ἦταν ἐπίσης μέλος τῆς «Φιλολογικῆς Ἐταιρείας» ⁷.

1. Βλ. γι' αὐτὸν τοῦ Albert de Montet, *Dictionnaire biographique des Genevois et des Vaudois qui se sont distingués dans leur pays ou à l'étranger par leurs talents, leurs actions, leurs œuvres littéraires ou artistiques etc.*, Λωζάνη 1878, τ. 2, σ. 216-217.

2. *BPU*, Ms fr. 3229, f. 7.

3. *BPU*, Ms fr. 3229, f. 13.

4. *BPU*, Ms fr. 3229, f. 14.

5. *BPU*, Ms fr. 3229, ff. 7-8.

6. *BPU*, Ms fr. 3229, f. 9.

7. Ἑλ. Μπελιᾶ, ὁ.π., *Μνημοσύνη* 2(1968) 182.

Ἰδιαίτερη χαρὰ αἰσθανόταν ὁ Δημήτριος Σχινᾶς γιὰ τὸν «προστάτη» του, ὅπως ἀποκαλοῦσε τὸν Ἱγνάτιο μητροπολίτη Οὐγγροβλαχίας, ὅταν μάθαινε ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ του Μιχαήλ, μέλος ἐπίσης τῆς «Φιλολογικῆς Ἑταιρείας» στὰ 1810, διάφορα νέα σχετικά μὲ τὴν πολύπλευρη πνευματικὴ δραστηριότητα τοῦ μητροπολίτη στὴν πρωτεύουσα τῆς Βλαχίας. Σ' ἐπιστολὴ του ἀπὸ τὴν Παβία στὶς 24 Ἰουνίου 1811 ἀνακοινώνει ὁ Σχινᾶς στὸν Munier ὅτι ὁ Ἱγνάτιος παρασημοφορήθηκε ἀπὸ τὸν τσάρο Ἀλέξανδρο Α' μὲ τὸ παράσημο, πρώτης τάξεως, τῆς Ἁγίας Ἄννας¹.

Μὲ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον παρακολουθεῖ ἐπίσης ὁ Δημήτριος Σχινᾶς τὶς νίκες τῶν Ρώσων στὴν Μολδοβλαχία κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ πρώτου ρωσοτουρκικοῦ πολέμου (1806-1812). Ἰδιαίτερη θλίψη τοῦ προκάλεσε ἡ φυγὴ τοῦ Ἱγνατίου στὰ 1814 στὴν Βιέννη ὕστερα ἀπὸ τὴν συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου² (1812). Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1817 βρῖσκουμε τὸν Σχινᾶ νὰ εἶναι ἐγκατεστημένος στὸ Λονδίνο ὕστερα ἀπὸ πρόσκληση τοῦ λόρδου Guilford. Ἐκεῖ σκόπευε νὰ παρακολουθήσῃ μαθήματα μεταπτυχιακῶν σπουδῶν στὴν ἰατρικὴ³.

Θεσσαλονίκη

Κ. Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

1. *BPU*, Ms fr. 3229, ff. 9-10. Πρβ. Ἐμμανουὴλ Γ. Πρωτοψάλτη, Ἱγνάτιος Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας (1766-1828), *Βιογραφία*, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τ. 4, τεῦχος 1, Ἀθῆναι 1959, σ. 98.

2. *BPU*, Ms fr. 3229, f. 11. Πρβ. Πρωτοψάλτη, ἔ.ξ., σ. 121.

3. *BPU*, Ms fr. 3229, f. 16.